

Міністерство освіти і науки України

НАВЧАЛЬНА ПРОГРАМА

до модельної навчальної програми

**«Культура добросусідства. 5-6 класи»
для закладів загальної середньої освіти**

**(автори: М. А. Араджионі, О. Г. Козорог, Н. К. Лебідь,
В. І. Потапова, І. К. Унгурян)**

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

1. Вступна частина

Навчальна програма створена на основі модельної навчальної програми курсу «Культура добросусідства» для 5–6 класів закладів загальної середньої освіти з навчанням українською мовою; закладів загальної середньої освіти, у яких є класи (групи) з навчанням мовою корінного народу або національної меншини поряд з державною мовою, та закладів загальної середньої освіти, у яких є класи (групи) з навчанням українською мовою та вивченням мови корінного народу або національної меншини, яка здобула гриф «Рекомендовано Міністерством освіти і науки України» (Наказ Міністерства освіти і науки України від 12.07.2021 № 795) (далі – Програма).

Програму «Культура добросусідства» розроблено відповідно до Державного стандарту базової середньої освіти, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 30.09.2020 р. № 898 і Типової освітньої програми для 5–9 класів загальної середньої освіти, затвердженої Наказом Міністерства освіти і науки України від 09.08.2024 № 1120.

Згідно оновленої Типової освітньої програми для 5–9 класів закладів загальної середньої освіти (наказ МОН від 09.08.2024 № 1120 «Про внесення змін до типової освітньої програми для 5-9 класів закладів загальної середньої освіти») курс «Культура добросусідства» віднесений до міжгалузевих інтегрованих курсів соціального, етичного і морального спрямування. Він може викладатися, як рекомендовано, у обсязі 0,5 години на тиждень, паралельно або в інтеграції з обов'язковим інтегрованим курсом «Здоров'я. Безпека. Добробут», або у більшому обсязі (до 1 години на тиждень), за рахунок перерозподілу годин в освітній програмі, адже максимальна кількість годин на викладання соціальної і здоров'язбережувальної галузі (3 години) дозволяє це робити.

Курс «Культура добросусідства» для 5–6 класів є складником наскрізного курсу «Культура добросусідства», програми якого розроблені для різних ланок освіти – від дошкілля до освіти дорослих (детальніше дивись <https://kdukraine.com/pro-nas/>). Він спрямований на розвиток освіти впродовж життя, демократизацію освітнього середовища, підтримку міжкультурної і миротворчої освіти та широкої соціальної інклюзії в Україні.

Програма курсу базується на таких ціннісних орієнтирах: дитиноцентризм, визнання унікальності, талановитості й ідентичності кожної людини, недискримінація, доброчесність, здоров'я, добробут і безпека, що має забезпечити гармонійний розвиток, цілісне світосприйняття, утвердження людської гідності, вільної особистості й активного громадянства.

Програма логічно продовжує реалізацію завдань соціальної і здоров'язбережувальної освітньої галузі, зазначених у Державному стандарті початкової освіти (затверджений Постановою Кабінету Міністрів України від 21.02.2018 р. № 87), які впроваджуються через інтегрований курс «Я досліджую світ». Наступність Програми у другому циклі базової школи (7–9 класи) може

забезпечуватися за рахунок викладання програми для годин спілкування з підлітками та юнацтвом «Я. Ми. Країна» курсу «Культура добросусідства».

Мета Програми:

Сприяти гармонійному розвитку особистості здобувача/здобувачки освіти і вихованню освічених, соціально компетентних громадян, які поділяють демократичні цінності, відповідально ставляться до своєї громади, рідного краю, країни, дбають про власне здоров'я, безпеку і добробут, готові розвивати та примножувати природний, економічний і культурний потенціал України.

Відповідно до мети визначено основні завдання, на виконання яких спрямовано Програму:

- забезпечити системну і цілеспрямовану роботу з формування соціальної і здоров'язбережувальної компетентності та одного з її складників – толерантності (у широкому сенсі, тобто вікової, гендерної, мовної, етнічної, расової, релігійної, соціальної тощо), а також підтримувати широку соціальну інклюзію в Україні;
- популяризувати українську культуру і культуру різних спільнот, представники яких мешкають на теренах України, розвивати навички успішної міжкультурної комунікації;
- заохочувати до вивчення державної мови, стимулювати інтерес до вивчення мов представників різних етнічних спільнот, які мешкають на теренах України, розвивати мотивацію до опанування іноземних мов;
- сприяти формуванню особистісної позиції і навичок саморефлексії, бачення свого місця в сьогоденні та в майбутньому громади й держави, відповідального і шанобливого ставлення до рідного краю та України;
- підтримувати стійкий інтерес до життя, дотримання правил безпечної поведінки, конструктивну діяльність і відповідальність як невід'ємний складник громадянського обов'язку;
- розвивати вміння вести діалог, мирно розв'язувати/трансформувати конфлікти, відповідно до демократичних принципів і принципів «культури миру»;
- надавати допомогу в розвитку сильних сторін підлітка/підлітки, уміння вчитися впродовж життя, розвитку особистісної ефективності та культури дозвілля;
- розвивати критичне мислення, медіаграмотність;
- сприяти формуванню екологічної свідомості й природоохоронної поведінки;
- розвивати відповідальне ставлення до свого здоров'я та добробуту і здоров'я та добробуту інших осіб;
- заохочувати відповідальне ставлення до ресурсів, розвивати підприємницькі уміння та ініціативу здобувачів освіти, уміння продукувати нові конструктивні ідеї.

Концептуальну основу Програми становлять основні положення системного, компетентнісного та особистісно-діяльнісного підходів.

Компетентнісний потенціал предмета “Культура добросусідства” відповідає компетентнісному потенціалу, зазначеному в Державному стандарті для соціальної

і здоров'язбережувальної галузі (додаток 15). Зміст Програми відповідає принципам концепції Нової української школи (2016), сприяє формуванню наскрізних вмінь ключових компетентностей базової освіти, а також відповідає обов'язковим результатам навчання, визначеним Державним стандартом базової середньої освіти для соціальної і здоров'язбережувальної галузі (додаток 16).

Зміст Програми є лінійно-концентричним. Навчальна програма є гнучкою, щоб її можна було використовувати, при викладанні «Культури добросусідства» у обсязі 0,5 або 1 година на тиждень. У додатку до Програми надане календарне планування з урахуванням різних варіантів викладання курсу упродовж навчального року (0,5 і 1 година на тиждень), хоча його можна викладати також упродовж одного семестру.

Програма структурована за розділами і побудована в такий спосіб, щоб зберегти наступність і послідовність вивчення тем від 5 до 6 класу, врахувати міжпредметні та міжгалузеві зв'язки. Розділи виділені за принципом розширення кола міжособистісної взаємодії дитини в соціумі. Частина Програми, що розкриває зміст 5 класу, містить 4 розділи («Я дорослішаю», «Я і моя родина», «Я у спільноті», «Різні, але рівні»), у які об'єднано 15 тем. Частина Програми, що розкриває зміст 6 класу, містить 3 розділи («Я, моя індивідуальність і безпека», «Я у спільноті», «Я в громаді: діємо разом»), у які об'єднано 14 тем. Теми за розділами розташовані в певному логічному порядку. Водночас учитель/вчителька може коригувати послідовність тем, обсяг змісту і час на його опрацювання відповідно до потреб здобувачів освіти та особливостей організації освітнього процесу. Кожну тему програми представлено через перелік очікуваних результатів, пропонується зміст та перелік видів навчальної діяльності здобувачів освіти.

Основою для визначення очікуваних результатів навчання є орієнтири для оцінювання (5–6 класи), зазначені в Державному стандарті базової середньої освіти, які Програма виконує у взаємодії з інтегрованим курсом «Здоров'я .Безпека. Добробут». Особливостями предмета «Культура добросусідства» є робота зі ставленнями, цінностями, розвиток особистих якостей і відпрацювання поведінкових навичок, що передбачає системну і тривалу співпрацю педагога/педагогині з дітьми. Тому деякі очікувані результати навчання Програми є наскрізними, а саме: етична поведінка, конструктивне спілкування, співпраця для досягнення результату діяльності, підтримка добродійності.

Для досягнення очікуваних результатів навчання авторами Програми запропоновано розлогий перелік видів навчальної діяльності й високий рівень їхньої конкретизації. Це обумовлено певною складністю та чутливістю окремих тем змісту програми, необхідністю окреслити запропоновану авторами глибину занурення та деталізації тем, надати альтернативні види діяльності з урахуванням віку здобувачів освіти та рівня їхньої підготовки, технічних/просторових/часових можливостей закладу освіти тощо.

Деякі види діяльності можуть бути рекомендовані як творче домашнє завдання або позаурочна активність, як ідеї для проведення цікавих інтерактивних ранкових зустрічей і годин спілкування, спільних заходів з батьками або з молодшими школярами. Зазначений перелік видів навчальної діяльності є

орієнтовним. Педагоги/педагогині на свій розсуд можуть обирати види навчальної діяльності з тих, що запропоновані в Програмі, додавати нові або адаптувати рекомендовані види діяльності відповідно до потреб здобувачів освіти та особливостей організації освітнього процесу.

Зауважимо, що у пропонованому змісті і видах навчальної діяльності автори під терміном «культури» розуміють різні культури етнічних спільнот, які мешкають на теренах України, зокрема й культуру етнічних українців. При вивченні «Культури добросусідства» пріоритетним є знайомство з культурами, релігіями, мовами чи діалектами, які представлені в найближчому оточенні дитини – у громаді/районі/області.

У впровадженні курсу має віддаватися перевага діяльнісному підходу, який передбачає різноманітні активності: інтерактивні вправи, практичні роботи, дослідження, спостереження, моделювання та прогнозування, розв'язання ситуативних завдань, проектну діяльність, роботу з різними джерелами інформації, використання цифрових пристроїв тощо. Автори програми рекомендують педагогам/педагогиням під час роботи за Програмою впроваджувати основні підходи для навчання в НУШ, зокрема дотримуватися умов і технології інтерактивного навчання, базуватися на особистому досвіді дитини і членів її родини, обирати завдання для занять за принципом «краще менше, та краще», практикувати в навчанні підлітків принципи освіти дорослих тощо.

Навчання методики викладання «Культури добросусідства» можна пройти на базі обласного ЗППО або ж самостійно опрацювати безкоштовний асинхронний онлайн-курс «Як викладати «Культуру добросусідства» в базовій школі» ([Link: https://kdukraine.com/courses/culture-of-good-neighborliness-in-basic-school/](https://kdukraine.com/courses/culture-of-good-neighborliness-in-basic-school/)).

Викладання «Культури добросусідства» може здійснюватися за відповідними підручниками для шкіл з українською мовою навчання, а також з навчанням мовами національних меншин (польською, молдовською/румунською, угорською), які здобули гриф «Рекомендовано» (5 клас: Наказ МОН від 30.03.2022 р. №277 «Про внесення змін у додаток до наказу МОН України від 08.02.2022 № 140»; 6 клас: Наказ від 08.03.2023 р. №254 «Про надання грифа «Рекомендовано Міністерством освіти і науки України» підручникам для 5 та 6 класів закладів загальної середньої освіти») і були видані державним коштом:

Культура добросусідства : підручник для 5 класу закладів загальної середньої освіти / М. А. Араджионі, І. К. Унгурян, О. Г. Козорог, Н. К. Лебідь, В. І. Потапова. — К. : Видавничий дім «Освіта», 2023. — 128 с.

Культура добросусідства : підручник для 5 класу з навчанням польською мовою закладів загальної середньої освіти / М. А. Араджионі, І. К. Унгурян, О. Г. Козорог, Н. К. Лебідь, В. І. Потапова; пер. Р. К. Лебедь. — Київ : ВЦ «Академія», 2023. — 128 с. (Польською мовою)

Культура добросусідства : підручник для 5 класу з навчанням румунською/молдовською мовою закладів загальної середньої освіти / М. А. Араджионі, І. К. Унгурян, О. Г. Козорог, Н. К. Лебідь, В. І. Потапова; пер. С. Г. Русу. — Київ : Видавничий центр «Академія», 2023. — 128 с. (Румунською мовою)

Культура добросусідства : підручник для 5 класу з навчанням угорською мовою закладів загальної середньої освіти / М. А. Араджионі, І. К. Унгурян, О. Г. Козорог, Н. К. Лебідь, В. І. Потапова; пер. І. Молнар. — Київ : ВЦ «Академія», 2023. — 128 с. (Угорською мовою)

Культура добросусідства : підручник для 6 класу закладів загальної середньої освіти / М. А. Араджионі, Л. Л. Гретченко, О. Г. Козорог, Н. К. Лебідь, В. І. Потапова, І. К. Унгурян, З. В. Філончук. — Київ : Видавничий дім «Освіта», 2023. — 144 с.

Культура добросусідства : підручник для 6 класу з навчанням польською мовою закладів загальної середньої освіти / М. А. Араджионі, Л. Л. Гретченко, О. Г. Козорог, Н. К. Лебідь, В. І. Потапова, І. К. Унгурян, З. В. Філончук; пер. Й. В. Чучупак. — Львів : Світ, 2023. — 144 с. (Польською мовою)

Культура добросусідства : підручник для 6 класу з навчанням румунською/молдовською мовою закладів загальної середньої освіти / М. А. Араджионі, Л. Л. Гретченко, О. Г. Козорог, Н. К. Лебідь, В. І. Потапова, І. К. Унгурян, З. В. Філончук; пер. Л. С. Говорнян. — Львів : Світ, 2023. — 144 с. (Румунською мовою)

Культура добросусідства : підручник для 6 класу з навчанням угорською мовою закладів загальної середньої освіти / М. А. Араджионі, Л. Л. Гретченко, О. Г. Козорог, Н. К. Лебідь, В. І. Потапова, І. К. Унгурян, З. В. Філончук; пер. О. О. Дебрецені. — Львів : Світ, 2023. — 144 с. (Угорською мовою)

Додаткові ресурси для реалізації змісту предмета «Культура добросусідства» (модельні програми, поурочні методичні розробки, критерії оцінювання, детальні поурочні методичні рекомендації тощо) розміщені в електронній збірці: <https://kdukraine.com/metodichna-pidtrimka/zbirka-predmet-kultura-dobrosusidstva-dlya-5-6-klasiv-nush/>. Також на сайті www.kdukraine.com можна завантажити анімаційні ролики, розроблені для викладання «Культури добросусідства», познайомитися з регіональним досвідом і напрацюваннями педагогів, відеозаписами майстер-класів від розробників та експертів курсу і вчителів-практиків, які відбувалися під час всеукраїнських конференцій, робочих нарад із питань впровадження цього курсу.

Для підвищення ефективності навчання за предметом «Культура добросусідства» і розвитку педагогіки партнерства надзвичайно важливою є співпраця з батьками/особами, що їх замінюють, і громадою. Цьому можуть сприяти деякі запропоновані в Програмі види навчальної діяльності, а також просвіта батьків/осіб, що їх замінюють, через нестандартне проведення батьківських зборів, зокрема за програмою «Батьківські збори по-новому: актуально, інтерактивно, корисно» наскрізного курсу «Культура добросусідства» і відповідними методичними розробками для її реалізації (Link: <https://kdukraine.com/metodichna-pidtrimka/batkivski-zbori-po-novomu-aktualno-interaktivno-korisno/>).

ОСНОВНА ЧАСТИНА ПРОГРАМИ

5 клас

Кількість годин	Очікувані результати	Пропонований зміст	Види діяльності
Розділ 1. Я дорослішаю!			
1 год.	<ul style="list-style-type: none"> • Демонструє модель безпечної поведінки згідно з інструкціями і правилами в соціальному і природному середовищі [6 СЗО 1.1.1-1]; • визначає, ідентифікує та обговорює фізичні, психічні (у тому числі емоційні) і соціальні зміни, які відбуваються під час переходу в основну школу [6 СЗО 3.2.1-1]; • визначає свої потреби, бажання, інтереси та цілі [6 СЗО 4.3.1-1]; • визначає прагнення і потреби у сфері власного особистісного розвитку та навчання [6 СЗО 3.4.1-5]; • самостійно створює та реалізовує короткострокові 	<p>Вступ до курсу. Я – підліток/підлітка!</p> <p>Хто я, який/яка я, чого я прагну? Зміни, які відбуваються в моєму житті. Самопрезентація. Нові виклики в базовій школі та правила співжиття в колективі.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Самоаналіз власного “Я” і змін, які відбулися після закінчення початкової школи, запис власних міркувань. • Написання листа собі – майбутньому старшокласнику / майбутній старшокласниці – про свої прагнення і цілі. • Розробка власних короткострокових планів щодо досягнення успіхів у поточному навчальному році. • Розробка, візуалізація і презентація власного герба. • Створення асоціативної карти до слова “підліток/підлітка” або “базова школа”. • Участь у груповій роботі зі створення та візуалізації профілю класу. • Обговорення й укладання переліку якостей або вчинків людини, які будуть допомагати/заважати співпраці і створенню комфортного середовища в колективі.

	<p>плани щодо досягнення успіху, зокрема в навчанні, спорті, побуті [6 СЗО 4.3.1-2];</p> <ul style="list-style-type: none"> • бере участь у груповій роботі, враховуючи індивідуальні особливості і потреби [6 СЗО 4.7.1-1]; • виявляє розуміння індивідуальних відмінностей інших осіб [6 СЗО 4.7.1-1]; • визначає відмінності між людьми як ціннісну ознаку індивідуальності [6 СЗО 4.8.1-1]; • толерантно ставиться до поглядів, переконань, інтересів і потреб інших осіб, що не загрожують здоров'ю, безпеці і добробуту [6 СЗО 4.8.1-2]. 		<ul style="list-style-type: none"> • Укладання переліку правил співжиття та співпраці в колективі. • Коментоване читання притч або казок на теми ставлення до інших людей, співпраці, впевненості в собі, подолання страхів і тривожності. • Малювання схеми безпечного пересування базовою школою і маршруту термінової евакуації, екскурсія школою. • Участь у гри-симуляції з вікової ініціації "посвята в підлітки" або у проведенні позаурочного заходу з вікової ініціації разом з батьками.
1 год.	<ul style="list-style-type: none"> • Визначає свої потреби, бажання, інтереси та цілі [6 СЗО 4.3.1-1]; • розрізняє складники особистого простору (інтимний, соціальний, публічний), поважає свій і чужий особистий простір під 	<p>Я і мої особисті кордони. Право на самовираження. Що таке особисті кордони? Типи та види особистих кордонів. Як обстоювати власні</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Аналіз тексту з прикладами того, яким може бути відчуття кордонів у людини, і порівняння з відчуттями власних кордонів. • Перегляд та аналіз відео з прикладами порушення особистих кордонів. • Ознайомлення з ознаками різних типів та видів особистих кордонів.

	<p>час спілкування [6 СЗО 4.4.1-4];</p> <ul style="list-style-type: none"> • називає та розрізняє прояви тиску, агресії, маніпуляції і неповаги щодо себе та інших осіб [6 СЗО 1.2.1-1]; • пояснює вибір власних альтернатив і рішень з огляду на вплив зовнішніх чинників [6 СЗО 3.1.1-1]; • називає та пояснює необхідність власної відповідальності за поведінку в побуті та громадських місцях [6 СЗО 1.1.1-3]; • толерантно ставиться до поглядів, переконань, інтересів і потреб інших осіб, що не загрожують здоров'ю, безпеці і добробуту [6 СЗО 4.8.1-2]; • визначає відмінності між людьми як ціннісну ознаку індивідуальності [6 СЗО 4.8.1-1]. 	<p>кордони. Вміння сказати «ні». Самовираження через поведінку і відповідальність за неї. Конструктивна та деструктивна поведінки.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Визначення із запропонованих тверджень, які з них характеризують “порушення” – “непорушення” особистих кордонів. • Групова робота з аналізу ситуацій порушень особистого простору людини та її кордонів з визначенням варіантів дій. • Аналіз способів захисту кордонів з використанням графічних організаторів. • Визначення ознак конструктивної та деструктивної поведінок. • Участь у навчальному проєкті або групова робота, зокрема на тему «Як я можу виявити себе» тощо. • Відпрацювання вміння казати «ні» під час виконання практичних вправ. • Підготовка та презентація короткого повідомлення про повагу до особистого простору та кордонів.
1 год.	<ul style="list-style-type: none"> • Аналізує власний навчальний розвиток, вказуючи на причини 	<p>Мої сильні сторони та професії</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Опитування однокласників про їхні улюблені справи/хобі. Порівняння отриманих результатів.

	<p>успіхів та невдач [6 СЗО 3.4.1-4];</p> <ul style="list-style-type: none"> • визначає свої потреби, бажання, інтереси та цілі [6 СЗО 4.3.1-1]; • визначає прагнення і потреби у сфері власного особистісного розвитку та навчання [6 СЗО 3.4.1-5]; • самостійно створює та реалізовує короткострокові плани щодо досягнення успіху, зокрема в навчанні, спорті, побуті [6 СЗО 4.3.1-2]; • моделює кроки задоволення власних потреб з урахуванням можливостей своїх та інших осіб [6 СЗО 4.3.1-3]; • виявляє зацікавлення до тривалої систематичної діяльності (хобі, спорт, мистецтво, навчання тощо) та наполегливість у досягненні мети [6 СЗО 4.6.1-2]; • розуміє перспективність своєї діяльності для успішного майбутнього [6 СЗО 4.6.1-3]; 	<p>сучасного й майбутнього.</p> <p>Як застосувати свої сильні сторони, інтереси й уподобання в професії. Хобі, яке може стати професією. Власна діяльність сьогодні для успішного майбутнього.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Обговорення сильних сторін і талантів учнів класу, наприклад за допомогою “ланцюга сильних сторін”. • Створення профілю людей різних професій сучасного й майбутнього. • Обговорення питань, наприклад «Чи може хобі стати професією?». • Створення постера з переліком улюблених справ, які можуть стати професіями. • Перегляд та обговорення відеоінтерв'ю людей різних професій. • Визначення переліку рис особистості, необхідних для людей різних професій. • Підготовка власного висловлення, наприклад про роль навчання і можливість бути успішним/успішною в професії в майбутньому.
--	--	---	--

	<ul style="list-style-type: none"> • бере участь у груповій роботі, враховуючи індивідуальні особливості і потреби [6 СЗО 4.7.1-1]. 		
1 год.	<ul style="list-style-type: none"> • Визначає форми поведінки, які приносять задоволення без заподіяння шкоди власному здоров'ю і здоров'ю інших осіб [6 СЗО 3.4.1-1]; • аналізує вибір свій та інших осіб з урахуванням користі і задоволення (радості) для здорового, безпечного життя [6 СЗО 3.4.1-3]; • пояснює вибір власних альтернатив і рішень з огляду на вплив зовнішніх чинників [6 СЗО 3.1.1-1]; • розуміє перспективність своєї діяльності для успішного майбутнього [6 СЗО 4.6.1-3]; • визначає цілі власної діяльності і стратегії їх досягнення [6 СЗО 4.6.1-4]; • визначає свої потреби, бажання, інтереси та цілі [6 СЗО 4.3.1-1]; 	<p>Я і мій час.</p> <p>Як я ціную і розподіляю час. Як можна раціонально планувати та керувати часом. Для чого важливо розуміти сприйняття і ставлення до часу в різних культурах.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Створення асоціативної карти про роль часу в житті людини. • Активне слухання та обговорення тексту підручника / розповіді учителя/вчительки про ставлення до часу в українській та інших культурах. • Самоаналіз (за запропонованим шаблоном/тестом) управління часом та ефективності його використання. • Участь у рольовій грі-моделюванні міжкультурної комунікації з різним ставленням до часу. • Укладання переліку правил для раціонального використання особистого часу. • Добирання прикладів, які розкривають способи індивідуального ефективного навчання. • Створення особистого плану раціонального використання часу, наприклад "карти дня". • Наведення прикладів використання цифрових застосунків – органайзерів часу.

	<ul style="list-style-type: none"> • обґрунтовує обмеженість ресурсів (зокрема часу, здоров'я, фінансів) [6 СЗО 4.5.1-3]; • толерантно ставиться до поглядів, переконань, інтересів і потреб інших осіб, що не загрожують здоров'ю, безпеці і добробуту [6 СЗО 4.8.1-2]. 		
Розділ 2. Я і моя родина			
1 год.	<ul style="list-style-type: none"> • Визначає свої потреби, бажання, інтереси та цілі [6 СЗО 4.3.1-1]; • виявляє розуміння індивідуальних відмінностей інших осіб [6 СЗО 4.8.2-3]; • розуміє взаємовплив емоційного стану, переконань, поведінки всіх учасників спільної діяльності [6 СЗО 4.7.1-2]; • пояснює почуття інших осіб і визнає їх право на вираження своїх почуттів [6 СЗО 4.8.2-1]; • називає та пояснює необхідність власної відповідальності за поведінку в 	<p>Сім'я, родичі, рід.</p> <p>Взаємини в родині. Ставлення до батьків/ осіб, що їх замінюють. Право на сім'ю. Права та обов'язки батьків/ осіб, що їх замінюють, і дітей.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Коментоване читання на тему визначення значущості сім'ї для людини і суспільства. • Обговорення малюнків або медіафайлів, які демонструють бажані взаємини в сім'ї. • Створення малюнка/переліку, який визначає власні потреби, бажання, інтереси в сімейному колі. • Перегляд та обговорення медіатекстів, присвячених Конвенції про права дитини. • Обговорення практичних ситуацій щодо забезпечення та реалізації прав і обов'язків батьків та дітей. • Складання за алгоритмом або заповнення схеми, наприклад родинних зв'язків з відповідними термінами спорідненості в різних культурах.

	<p>побуті та громадських місцях [6 СЗО 1.1.1-3];</p> <ul style="list-style-type: none"> • моделює кроки задоволення власних потреб з урахуванням можливостей своїх та інших осіб [6 СЗО 4.3.1-3]; • толерантно ставиться до поглядів, переконань, інтересів і потреб інших осіб, що не загрожують здоров'ю, безпеці і добробуту [6 СЗО 4.8.1-2]. 		<ul style="list-style-type: none"> • Складання власного родоводу або пошук в Інтернеті далеких родичів за допомогою цифрових ресурсів. • Підготовка власного висловлювання про свої обов'язки в родині. • Міркування з фіксацією результатів, наприклад в особистому щоденнику, на тему "Що я цінного зробив/зробила сьогодні для себе і для своєї родини".
1 год.	<ul style="list-style-type: none"> • Пояснює почуття інших осіб і визнає їх право на вираження своїх почуттів [6 СЗО 4.8.2-1]; • визначає відмінності між людьми як ціннісну ознаку індивідуальності [6 СЗО 4.8.1-1]; • пояснює вибір власних альтернатив і рішень з огляду на вплив зовнішніх чинників [6 СЗО 3.1.1-1]; • розрізняє ситуації, коли силу переконання використали з позитивними чи негативними намірами [6 СЗО 4.4.1-3]; 	<p>Особисті, родинні та загальнолюдські цінності.</p> <p>Що таке "цінності" і які вони бувають? Особисті цінності. Сімейні цінності. Загальнолюдські цінності.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Створення асоціативної карти, хмари слів тощо. • Створення переліку власних цінностей і їхнє ранжування. • Порівняльне дослідження, наприклад як змінилися мої мрії та цінності з раннього дитинства до сьогодні. • Опитування батьків/опікунів і членів родин на тему сімейних цінностей. • Аналіз і визначення спільного та відмінного у власних списках особистих і сімейних цінностей. • Участь у рольовій/симуляційній грі. • Встановлення причинно-наслідкових зв'язків між цінностями і почуттями та ставленнями.

	<ul style="list-style-type: none"> розуміє взаємовплив емоційного стану, переконань, поведінки всіх учасників спільної діяльності [6 СЗО 4.7.1-2]; толерантно ставиться до поглядів, переконань, інтересів і потреб інших осіб, що не загрожують здоров'ю, безпеці і добробуту [6 СЗО 4.8.1-2]. 		<ul style="list-style-type: none"> Спостереження й аналіз відеосюжетів/коміксів або кейсів на тему: як цінності впливають на поведінку людини або її ставлення. Написання есе про певні загальнолюдські цінності. Участь у проекті-дослідженні, наприклад як у фольклорі (прислів'ях, казках тощо) різних народів відображаються загальнолюдські цінності. Обговорення проблемних ситуацій, наприклад тих, які виникали через неповагу до цінностей іншої особи або групи людей. Обговорення ситуацій вибору/ухвалення рішень у шкільному житті.
1 год.	<ul style="list-style-type: none"> Виявляє розуміння індивідуальних відмінностей інших осіб [6 СЗО 4.8.2-3]; демонструє модель безпечної поведінки згідно з інструкціями і правилами в соціальному середовищі [6 СЗО 1.1.1-1]; обґрунтовує необхідність власної відповідальності за поведінку в побуті та 	<p>Взаємини поколінь.</p> <p>Ставлення до старших, молодших, однолітків. Протидія домашньому насильству.</p>	<ul style="list-style-type: none"> Складання переліку рис, які відрізняють підлітків від молодших дітей та дорослих. Створення та порівняння профілів дитини та літньої людини, обговорення особливостей літніх людей і необхідності поважного і чуйного ставлення до них. Проведення опитування родичів, знайомих дорослих осіб і презентація його результатів, наприклад про те, як заведено поводитися з дорослими в різних культурах нашого краю. Висловлення міркувань щодо того, як підліток/підлітка може покращити стосунки з

	<p>громадських місцях [6 СЗО 1.1.1-3];</p> <ul style="list-style-type: none"> • називає та розрізняє прояви тиску, агресії, маніпуляції і неповаги щодо себе та інших осіб [6 СЗО 1.2.1-1]; • пояснює вибір власних альтернатив і рішень з огляду на вплив зовнішніх чинників [6 СЗО 3.1.1-1]; • виявляє чуйність до осіб, які потребують допомоги [6 СЗО 4.10.1-2]; • пояснює почуття інших осіб і визнає їхнє право на вираження своїх почуттів [6 СЗО 4.8.2-1]; • толерантно ставиться до поглядів, переконань, інтересів і потреб інших осіб, що не загрожують здоров'ю, безпеці і добробуту [6 СЗО 4.8.1-2]. 	Незнайомці на вулиці.	<p>дорослими або з молодшими братами/сестрами в родині.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Коментоване читання текстів (уривків фольклорних, художніх творів тощо) про взаємини між поколіннями і про те, як розв'язуються проблемні питання. • Обговорення ситуацій, які мають ознаки виявів домашнього насильства (фізичного, сексуального, психологічного, економічного), і можливостей отримання допомоги. • Рольові ігри/ситуації щодо безпечної поведінки на вулиці при контакті з незнайомими дорослими людьми.
Розділ 3. Я у спільноті			
1 год.	<ul style="list-style-type: none"> • Застосовує вербальні і невербальні засоби спілкування для 	Ми всі різні й цим схожі.	<ul style="list-style-type: none"> • Визначення ключових рис для самоідентифікації людини. • Укладання переліку ознак, які характеризують мене як особистість.

	<p>конструктивної комунікації [6 СЗО 4.4.1-2];</p> <ul style="list-style-type: none"> • розрізняє складники особистого простору (інтимний, соціальний, публічний), поважає свій і чужий особистий простір під час спілкування [6 СЗО 4.4.1-4]; • бере участь у груповій роботі, враховуючи індивідуальні особливості і потреби [6 СЗО 4.7.1-1]; • виявляє чуйне ставлення до людей з особливими потребами [6 СЗО 4.8.2-2]; • виявляє розуміння індивідуальних відмінностей інших осіб [6 СЗО 4.8.2-3]; • толерантно ставиться до поглядів, переконань, інтересів і потреб інших осіб, що не загрожують здоров'ю, безпеці і добробуту [6 СЗО 4.8.1-2]. 	<p>Ідентичності людини. Різні люди і спільноти в моїй громаді. Ставлення до них і конструктивна комунікація.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Створення колажу на тему: "Я і моє оточення". • Проведення інтерв'ю або робота за методикою «Жива бібліотека» з представниками різних спільнот, зокрема з людьми з інвалідністю, ВПО, трудовими мігрантами та іншими. • Визначення в усній чи письмовій формі важливості рівного та справедливого ставлення для людини та суспільства. • Виконання у групах завдання, спрямованого на знайомство з вербальними та невербальними засобами спілкування та їхніми особливостями в різних культурах і спільнотах, наприклад жести мови. • Добирання прикладів, які демонструють безпечне спілкування та конструктивну комунікацію. • Читання та обговорення тексту / перегляд медіапродуктів, наприклад про потреби людей з інвалідністю і ставлення до них. • Моделювання ситуацій, у яких наявне толерантне та нетолерантне ставлення до поглядів, переконань, інтересів і потреб інших осіб.
1 год.	<ul style="list-style-type: none"> • Толерантно ставиться до поглядів, переконань, інтересів 	<p>Як допомогти собі й іншим.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Виконання практичних завдань для розпізнавання і вербалізації власних емоцій

	<p>і потреб інших осіб, що не загрожують здоров'ю, безпеці і добробуту [6 СЗО 4.8.1-2];</p> <ul style="list-style-type: none"> • пояснює почуття інших осіб і визнає їх право на вираження своїх почуттів [6 СЗО 4.8.2-1]; • виявляє розуміння індивідуальних відмінностей інших осіб [6 СЗО 4.8.2-3]; • визначає форми поведінки, які приносять задоволення без заподіяння шкоди власному здоров'ю і здоров'ю інших осіб [6 СЗО 3.4.1-1]; • вирізняє ознаки доброчинності [6 СЗО 4.10.1-1]; • виявляє чуйність до осіб, які потребують допомоги [6 СЗО 4.10.1-2]; • виявляє чуйне ставлення до людей з особливими потребами [6 СЗО 4.8.2-2]; • розпізнає приклади поведінки, дружньої до навколишнього середовища [6 СЗО 3.3.1-4]; 	<p>Емоції людини. Чуйність, гуманність. Допомога іншим особам. Ставлення до тварин.</p>	<p>та емоцій інших людей, наприклад робота з фотографіями, відео тощо.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Написання невеликих повідомлень, наприклад розповіді, допису в соціальних мережах, листа, на цікаві теми з використанням емотиконів. • Візуалізація понять "емпатія"/"чуйність", "гуманність" за допомогою графічних організаційних схем, наприклад асоціативний куц, ментальні карти тощо. • Участь у рольових іграх, розігруванні ситуацій, у яких необхідно надати допомогу іншим особам, зокрема людям з інвалідністю, літнім людям та ін. • Складання переліку способів допомоги іншим людям. • Читання оповідань або перегляд відео про тварин і їхні емоції та їхнє обговорення. • Обговорення прикладів із власного життєвого досвіду щодо надання допомоги домашнім, свійським тваринам або піклування про диких тварин і птахів узимку. • Обирає із запропонованого переліку приклади неприпустимого і чуйного поводження з тваринами. • Пошук та аналіз інформації про те, як держава і громадяни захищають тварин.
--	--	---	--

	<ul style="list-style-type: none"> • поводиться безпечно під час спілкування, зокрема з тваринами [6 СЗО 2.4.1-3]; • виявляє ризики неналежного поводження з тваринами (домашні, бездомні, дикі) [6 СЗО 2.1.1-5]; • аналізує негативний вплив недотримання правил/інструкцій безпечної поведінки на збереження життя і здоров'я [6 СЗО 3.3.1-2]; • приймає рішення щодо надання самопомоги та допомоги іншим особам, звернення до інших осіб чи відповідних служб [6 СЗО 2.3.1-2]. 		<ul style="list-style-type: none"> • Розробка рекомендацій щодо безпечного поводження з тваринами вдома і на вулиці.
2 год.	<ul style="list-style-type: none"> • Застосовує вербальні і невербальні засоби спілкування для конструктивної комунікації [6 СЗО 4.4.1-2]; • розрізняє складники особистого простору (інтимний, соціальний, 	<p>Ефективне спілкування.</p> <p>Що таке ефективне спілкування. Вербальне та невербальне спілкування.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Складання синквейну або графічної схеми до поняття "спілкування". • Створення в парі спільного малюнка без вербальної комунікації з подальшим обговоренням. • Формулювання власного висловлювання про значення ефективного спілкування.

	<p>публічний), поважає свій і чужий особистий простір під час спілкування [6 СЗО 4.4.1-4];</p> <ul style="list-style-type: none"> • встановлює нові контакти та ефективно співпрацює для досягнення результату, використовує різні засоби зв'язку [6 СЗО 4.7.1-4]; • пояснює почуття інших осіб і визнає їх право на вираження своїх почуттів [6 СЗО 4.8.2-1]; • розуміє взаємовплив емоційного стану, переконань, поведінки всіх учасників спільної діяльності [6 СЗО 4.7.1-2]; • виявляє розуміння індивідуальних відмінностей інших осіб [6 СЗО 4.8.2-3]; • толерантно ставиться до поглядів, переконань, інтересів і потреб інших осіб, що не загрожують здоров'ю, безпеці і добробуту [6 СЗО 4.8.1-2]; • бере участь у груповій роботі, враховуючи індивідуальні 	<p>Дистанція та позиції у спілкуванні. Особистий простір. Прояв індивідуальних особливостей під час спілкування. Вплив емоцій на спілкування.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Укладання переліку засобів вербального та невербального спілкування. • Виконання вправ і моделювання ситуацій для відпрацювання навичок вербального та невербального спілкування. • Перегляд відео з подальшим називанням та аналізом емоцій/почуттів, які виявляються через засоби вербального та невербального спілкування. • Обговорення індивідуальних відмінностей у виявах емоцій у спілкуванні (зокрема й на прикладі різних культур). • Обговорення прикладів особистого простору з опорою на наочність (фотографії, малюнки). • Експериментування з виявом дистанції у спілкуванні, знаходженням оптимального для себе особистого простору. • Спостереження та самоспостереження за виявом емоцій/почуттів, які виникають при порушенні особистого простору, обговорення права на їхнє вираження та аналіз їхнього впливу на подальшу взаємодію. • Створення та презентація групового проекту, наприклад пам'ятки/постера/буклета з рекомендаціями щодо особистого простору та позицій у спілкуванні залежно від різних
--	---	---	---

	<p>особливості і потреби [6 СЗО 4.7.1-1];</p> <ul style="list-style-type: none"> • виконує різні ролі в груповій роботі [6 СЗО 4.7.1-3]. 		<p>життєвих ситуацій (зокрема й з урахуванням карантинних обмежень).</p> <ul style="list-style-type: none"> • Створення в групах відеопродукту-пояснення для учнів молодших класів, як ефективно спілкуватися.
1 год.	<ul style="list-style-type: none"> • Ідентифікує причини та наслідки виникнення конфліктів у різних ситуаціях [6 СЗО 1.3.2-1]; • моделює ситуацію з конструктивним залагодженням конфліктів [6 СЗО 1.3.2-2]; • пояснює вибір власних альтернатив і рішень з огляду на вплив зовнішніх чинників [6 СЗО 3.1.1-1]; • розрізняє ситуації, коли силу переконання використали з позитивними чи негативними намірами [6 СЗО 4.4.1-3]; • протидіє проявам тиску, агресії, маніпуляції і неповаги щодо себе та інших осіб [6 СЗО 1.2.1-1]; • розуміє взаємовплив емоційного стану, переконань, 	<p>Що таке конфлікт?</p> <p>Поняття конфлікту. Причини та джерела конфліктів. Види конфліктів. Структура конфлікту. Деструктивні та конструктивні шляхи розв'язання конфліктів.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Знаходження асоціацій до поняття «конфлікт». • Висловлення позиції та спільне обговорення різних поглядів і ставлень до конфлікту. • Наведення прикладів та обговорення різних причин, джерел та видів конфліктів. • Складання схеми / візуалізація за допомогою зображень / демонстрація видів конфліктів. • Робота з кейсами для розрізнення причин, видів та структури конфлікту. • Обговорення видів поведінки в конфлікті на базовому рівні: деструктивна та конструктивна. • Демонстрація прикладів впливу емоцій на поведінку в конфлікті. • Участь у рольовій грі для відпрацювання конструктивного розв'язання конфліктів. • Практична діяльність для формування навички конструктивного розв'язання конфліктів.

	<p>поведінки всіх учасників спільної діяльності [6 СЗО 4.7.1-2];</p> <ul style="list-style-type: none"> • толерантно ставиться до поглядів, переконань, інтересів і потреб інших осіб, що не загрожують здоров'ю, безпеці і добробуту [6 СЗО 4.8.1-2]; • визначає відмінності між людьми як ціннісну ознаку індивідуальності [6 СЗО 4.8.1-1]; • називає та пояснює моделі безпечної поведінки згідно з інструкціями і правилами в соціальному середовищі [6 СЗО 1.1.1-1]. 		
Розділ 4. Різні, але рівні			
1 год.	<ul style="list-style-type: none"> • Виявляє розуміння індивідуальних відмінностей інших осіб [6 СЗО 4.8.2-3]; • аналізує вибір свій та інших з урахуванням користі і задоволення (радості) для здорового, безпечного життя [6 СЗО 3.4.1-3]; 	<p>Улюблені страви. Здорове харчування.</p> <p>Традиційна і сучасна кухня регіону. Здорове харчування. Застільний етикет.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Обговорення проблемних питань, наприклад «Що робить їжу здоровою?». • Групування назв страв та продуктів за критеріями, зокрема корисна/шкідлива їжа, регіональна/загальноновживана тощо. • Складання бажаного меню для себе або для родини на тиждень та аналіз власного харчування.

	<ul style="list-style-type: none"> • пояснює вибір власних альтернатив і рішень з огляду на вплив зовнішніх чинників [6 СЗО 3.1.1-1]; • обґрунтовує необхідність власної відповідальності за поведінку в побуті та громадських місцях [6 СЗО 1.1.1-3]; • знаходить інформацію щодо здоров'я, безпеки та добробуту в різних джерелах і перевіряє її достовірність [6 СЗО 4.2.1-1]; • толерантно ставиться до поглядів, переконань, інтересів і потреб інших осіб, що не загрожують здоров'ю, безпеці і добробуту [6 СЗО 4.8.1-2]. 	<p>Як спільний прийом їжі об'єднує людей.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Розробка шаблону публікації (буклета/постера/інфографіки) з правилами застільного етикету в українській та інших культурах. • Створення пам'ятки щодо європейської традиції сервірування столу для трапези. • Порівняння за допомогою графічних організаторів традиційних та сучасних страв різних спільнот регіону або регіональної кухні. • Встановлення відповідності між назвами свят та традиційними обрядовими стравами. • Написання невеликого власного висловлювання або есе-роздумів про те, як спільний прийом їжі об'єднує людей.
1 год.	<ul style="list-style-type: none"> • Виявляє розуміння індивідуальних відмінностей інших осіб [6 СЗО 4.8.2-3]; • толерантно ставиться до поглядів, переконань, інтересів і потреб інших осіб, що не загрожують здоров'ю, безпеці і добробуту [6 СЗО 4.8.1-2]; 	<p>Особливості етнічного етикету в родинах однокласників і сусідів.</p> <p>Родинні події, на які запрошують, і події,</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Обговорення тексту чи розповіді учителя/вчительки щодо особливостей проведення родинних подій (весілля, день народження тощо), які відбуваються в українських родинах із запрошенням гостей. • Розповідь за запропонованим опитувальником чи схемою про особливості проведення свят/подій у власній родині та

	<ul style="list-style-type: none"> аналізує свій вибір з урахуванням користі і задоволення (радості) для здорового, безпечного життя [6 СЗО 3.4.1-3]; пояснює вибір власних альтернатив і рішень з огляду на вплив зовнішніх чинників [6 СЗО 3.1.1-1]; обґрунтовує необхідність власної відповідальності за поведінку в побуті та громадських місцях [6 СЗО 1.1.1-3]. 	<p>на які можна прийти без запрошення. Одяг і подарунки, що відповідають події. Варіанти вітання, поздоровлення, співчуття. Етикетні звертання до незнайомих людей різної статі і віку. Поведінка під час святкування. Як заведено попроситися і піти.</p>	<p>обговорення з однокласниками спільного і відмінного.</p> <ul style="list-style-type: none"> Аналіз зображень/відео/текстів, пов'язаних з незручними ситуаціями внаслідок нерозуміння етнічного етикету в різних культурах. Участь у рольовій грі/симуляції на тему відвідування родинного свята в однокласників. Створення малюнків-порад або анімації щодо одягу, подарунків та інших особливостей етнічного чи релігійного етикету в наших рідинах. Складання фраз з етикетної лексики (вітання/прощання/звертання/поздоровлення/співчуття) за запропонованим українським переліком слів мовами місцевих етнічних спільнот або іноземними мовами.
1 год.	<ul style="list-style-type: none"> Розрізняє складники особистого простору (інтимний, соціальний, публічний), поважає свій і чужий особистий простір під час спілкування [6 СЗО 4.4.1-4]; аналізує свій вибір з урахуванням користі і 	<p>Європейський етикет: історія та сучасність.</p> <p>Правила вітання: мовний етикет, доцільність рукостискання, обіймів, поцілунку.</p>	<ul style="list-style-type: none"> Перегляд та обговорення відео або текстів про особливості вербального/невербального спілкування в країнах Європи. Обговорення, чому потрібно знати особливості етикету в різних культурах. Встановлення відповідності між країною і традиціями пригостання або типовими стравами за допомогою зображень.

	<p>задоволення (радості) для здорового, безпечного життя [6 СЗО 3.4.1-3];</p> <ul style="list-style-type: none"> • називає та пояснює моделі безпечної поведінки згідно з інструкціями і правилами в соціальному середовищі [6 СЗО 1.1.1-1]; • виявляє розуміння індивідуальних відмінностей інших осіб [6 СЗО 4.8.2-3]; • толерантно ставиться до поглядів, переконань, інтересів і потреб інших осіб, що не загрожують здоров'ю, безпеці і добробуту [6 СЗО 4.8.1-2]. 	<p>Особливості етикету під час пандемії. Традиції пригостання в Україні та інших країнах Європи і світу</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Участь у рольовій грі/симуляції щодо правил вітання в різних культурах у різні епохи. • Обговорення, як змінюються правила етикету, зокрема вітання і спілкування, під час пандемії. • Пошук інформації з різних джерел (опитування дорослих, однолітків, у медіа, підручнику тощо) щодо мережевого етикету в Україні і країнах Європи. • Читання з обговоренням основних правил мережевого етикету та аналіз особистого профайлу в соціальних мережах.
<p>2 год.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Визначає відмінності між людьми як ціннісну ознаку індивідуальності [6 СЗО 4.8.1-1]; • виявляє розуміння індивідуальних відмінностей інших осіб [6 СЗО 4.8.2-3]; • толерантно ставиться до поглядів, переконань, інтересів і потреб інших осіб, що не 	<p>Гендерні стереотипи в різних культурах.</p> <p>Стать і соціальні ролі (гендер). Стереотипи щодо поведінки та ставлення до жінок і чоловіків у різних культурах.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Обговорення понять «стать» і «соціальна роль» («гендер»). • Читання й обговорення тексту / перегляд медіапродуктів про соціальні ролі чоловіка та жінки в різних культурах. • Пояснення поняття “стереотип”, визначення ролі стереотипів у житті людини та суспільства. • Обговорення чинників, що впливають на формування гендерних стереотипів.

	загрожують здоров'ю, безпеці і добробуту [6 СЗО 4.8.1-2].	Важливість гендерної рівності. Підсумкове заняття	<ul style="list-style-type: none">• Виконання практичних завдань/симуляцій на виявлення та подолання гендерних стереотипів та нерівного ставлення.• Обговорення у мінігрупах життєвих ситуацій, коли траплялося нерівне ставлення до жінки/чоловіка або дівчинки/хлопчика через вплив гендерних стереотипів.• Визначення в усній чи письмовій формі важливості рівного та справедливого ставлення для людини та суспільства.
--	---	---	--

6 клас

Кількість годин	Очікувані результати навчання	Пропонований зміст	Види навчальної діяльності
Розділ 1. Я, моя індивідуальність і безпека			
2 год.	<ul style="list-style-type: none"> • Визначає свої потреби, бажання, інтереси та цілі [6 СЗО 4.3.1-1]; • застосовує вербальні і невербальні засоби спілкування для конструктивної комунікації [6 СЗО 4.4.1-2]; • розрізняє складники особистого простору (інтимний, соціальний, публічний), поважає свій і чужий особистий простір під час спілкування [6 СЗО 4.4.1-4]; • визначає відмінності між людьми як ціннісну ознаку індивідуальності [6 СЗО 4.8.1-1]; • толерантно ставиться до поглядів, переконань, інтересів і потреб інших осіб, що не загрожують здоров'ю, 	<p>Вступ до курсу. Мій приватний інформаційний простір. Мої особисті щоденники. Особисті архіви. Блогінг. Сторіз. Селфі. Фотографії. Доброчесність у використанні інформації. Захист приватного інформаційного простору.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Добирання прикладів, які розкривають поняття “приватний інформаційний простір”. • Пояснення значущості особистих та сімейних архівів для збереження пам'яті та формування культурної спадщини суспільства. • Участь в дискусії на тему користі/шкоди створення і розміщення селфі в мережі. • Порівняння переваг і ризиків активності в інформаційному просторі (селфі, сторіз, блогінг тощо). • Аналіз фотографій як джерел інформації за запропонованим алгоритмом. • Практична робота на тему “Про що розповідають особисті/сімейні архіви”.

	<p>безпеці і добробуту [6 СЗО 4.8.1-2];</p> <ul style="list-style-type: none"> • прогнозує ризики комунікації у віртуальному середовищі [6 СЗО 2.2.1-4]; • пояснює почуття інших осіб і визнає їх право на вираження своїх почуттів [6 СЗО 4.8.2-1]; • виявляє розуміння індивідуальних відмінностей інших осіб [6 СЗО 4.8.2-3]. 		<ul style="list-style-type: none"> • Розгляд та обговорення прикладів добросовісного та недобросовісного використання інформації. • Укладання правил для безпечної поведінки в особистому інформаційному просторі та дотримання прав інтелектуальної власності. • Створення медіапродукту з дотриманням правил безпечної поведінки в інформаційному просторі.
1 год.	<ul style="list-style-type: none"> • Визначає свої потреби, бажання, інтереси та цілі [6 СЗО 4.3.1-1]; • виявляє розуміння індивідуальних відмінностей інших осіб [6 СЗО 4.8.2-3]; • визначає відмінності між людьми як ціннісну ознаку індивідуальності [6 СЗО 4.8.1-1]; • пояснює вибір власних альтернатив і рішень з огляду на вплив зовнішніх чинників [6 СЗО 3.1.1-1]; 	<p>Зовнішні вияви індивідуальності: одяг, зачіски, косметика.</p> <p>Традиційний і сучасний костюм населення України і регіону зокрема. Сучасна молодіжна мода. Прикраси. Зачіски. Фарбування волосся, використання декоративної косметики – корисно чи шкідливо? Корисні</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Аналіз зображень костюмів населення України (зокрема і варіантів українського одягу в історико-культурних регіонах) та визначення, які з них є традиційними і сучасними. • Обговорення, як традиції втілюються в сучасному одязі. • Коментоване читання тексту про корисні піктограми і позначки на одязі. • Участь у симуляції: сортуємо одяг для прання за допомогою корисних піктограм і позначок.

	<ul style="list-style-type: none"> • обирає продукти харчування, способи проведення дозвілля, відповідний одяг тощо, які приносять задоволення і користь для здоров'я, безпеки і добробуту [6 СЗО 3.4.1-2]; • аналізує вибір свій та інших осіб з урахуванням користі і задоволення (радості) для здорового, безпечного життя [6 СЗО 3.4.1-3]; • розрізняє складники особистого простору (інтимний, соціальний, публічний), поважає свій і чужий особистий простір під час спілкування [6 СЗО 4.4.1-4]; • толерантно ставиться до поглядів, переконань, інтересів і потреб інших осіб, що не загрожують здоров'ю, безпеці і добробуту [6 СЗО 4.8.1-2]; • протидіє проявам тиску, агресії, маніпуляції і неповаги 	<p>піктограми і позначки на одязі.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Пошук інформації з різних джерел (опитування дорослих, музейні експозиції, книги, медіа тощо) та порівняльний аналіз прикрас, які носили жінки й чоловіки України за старих часів і в наш час. • Участь у проекті-дослідженні моди серед сучасних підлітків. • Обговорення проблемних питань, пов'язаних із зачісками, фарбуванням волосся і використанням декоративної косметики. • Участь у практичній діяльності, пов'язаній з розпізнаванням толерантного і нетолерантного ставлення через зовнішній вигляд / вияв індивідуальності, та визначення шляхів протидії. • Обговорення шляхів/способів захисту від нерівного ставлення і дискримінації через зовнішні вияви індивідуальності.
--	---	--	--

	щодо себе та інших осіб [6 СЗО 1.2.1-1].		
1 год.	<ul style="list-style-type: none"> • Виявляє ризики невідповідності власних потреб і можливостей [6 СЗО 2.1.1-4]; • обґрунтовує обмеженість ресурсів (зокрема часу, здоров'я, фінансів) [6 СЗО 4.5.1-3]; • аналізує взаємозв'язок між потребами людини та обмеженістю ресурсів [6 СЗО 4.5.1-1]; • визначає потребу ощадливого використання ресурсів і повторної переробки вторинної сировини [6 СЗО 4.5.1-2]; • визначає форми поведінки, які приносять задоволення без заподіяння шкоди власному здоров'ю і здоров'ю інших осіб [6 СЗО 3.4.1-1]; • аналізує вибір свій та інших осіб з урахуванням користі і задоволення 	<p>Ресурси і потреби людини. Потреби людини. Ресурси відновні і невідновні, природні, матеріальні, духовні. Зовнішні та внутрішні ресурси особистості. Співчуття та взаємопідтримка як ресурс.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Класифікація ресурсів відповідно до наданої схеми. • Перегляд і обговорення відео/малюнків/інфографіки з різними видами відновних і невідновних ресурсів. • Наведення прикладів збереження різних видів ресурсів та обговорення власних дій щодо збереження природних і матеріальних ресурсів. • Обговорення різних видів потреб людини. • Створення колажу, наприклад "Мої потреби та ресурси" / "Хочу та можу". • Аналіз наявних власних ресурсів за заданою схемою і планування дій для досягнення певної мети. • Практична діяльність для усвідомлення важливості співчуття та взаємопідтримки. • Участь у груповому проєкті, наприклад планування заходу з

	<ul style="list-style-type: none"> • (раді) для здорового, безпечного життя [6 СЗО 3.4.1-3]; • визначає прагнення і потреби у сфері власного особистісного розвитку та навчання [6 СЗО 3.4.1-5]; • визначає свої потреби, бажання, інтереси та цілі [6 СЗО 4.3.1-1]; • моделює кроки задоволення власних потреб з урахуванням можливостей своїх та інших осіб [6 СЗО 4.3.1-3]; • визначає цілі власної діяльності і стратегії їх досягнення [6 СЗО 4.6.1-4]; • визначає відмінності між людьми як ціннісну ознаку індивідуальності [6 СЗО 4.8.1-1]. 		<p>визначенням необхідних ресурсів та спільних дій.</p>
1 год.	<ul style="list-style-type: none"> • Демонструє модель безпечної поведінки згідно з інструкціями і правилами в соціальному і природному середовищі [6 СЗО 1.1.1-1]; 	<p>Моя безпечна дозвілля. Гра. Варіанти проведення дозвілля. Безпечний і корисний відпочинок на природі та вдома. Гра</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Створення візуального продукту щодо різних варіантів проведення цікавого дозвілля. • Створення та презентація переліку різних видів улюблених

	<ul style="list-style-type: none"> • обирає продукти харчування, способи проведення дозвілля, відповідний одяг тощо, які приносять задоволення і користь для здоров'я, безпеки і добробуту [6 СЗО 3.4.1-2]; • обґрунтовує необхідність власної відповідальності за поведінку в побуті та громадських місцях [6 СЗО 1.1.1-3]; • передбачає вплив на власне здоров'я, безпеку, добробут та здоров'я, безпеку, добробут інших осіб неналежного використання цифрових пристроїв [6 СЗО 2.2.1-3]; • пояснює вибір власних альтернатив і рішень з огляду на вплив зовнішніх чинників [6 СЗО 3.1.1-1]; • визначає форми поведінки, які приносять задоволення без заподіяння шкоди власному здоров'ю і здоров'ю інших осіб [6 СЗО 3.4.1-1]; 	<p>як засіб згуртування колективу і навчання нових навичок. Комп'ютерні ігри – користь і небезпека віртуальної реальності</p>	<p>ігор (спортивних, настільних, народних, комп'ютерних тощо).</p> <ul style="list-style-type: none"> • Аналіз складників гри (інструкція, правила, поведінка гравців тощо). • Участь у дискусії щодо того, що можна вважати “спортивною” і “неспортивною” поведінкою в грі. • Обговорення важливості дотримання правил гри. • Пошук інформації з різних джерел і наведення прикладів рухливих і настільних ігор, які сприяють знайомству і згуртуванню колективу, та ігор, які вчать певних навичок. • Створення постера/пам'ятки щодо правил безпечної поведінки під час рухливих ігор або безпечного відпочинку на природі та вдома. • Обговорення інфографіки/тексту/відеоролика про користь і небезпеку віртуальної реальності та ігрової залежності.
--	--	---	--

	<ul style="list-style-type: none"> • аналізує вибір свій та інших осіб з урахуванням користі і задоволення (радості) для здорового, безпечного життя [6 СЗО 3.4.1-3]; • визначає свої потреби, бажання, інтереси та цілі [6 СЗО 4.3.1-1]. 		
1 год.	<ul style="list-style-type: none"> • Визначає прагнення і потреби у сфері власного особистісного розвитку та навчання [6 СЗО 3.4.1-5]; • аналізує власний навчальний розвиток, вказуючи на причини успіхів та невдач [6 СЗО 3.4.1-4]; • моделює кроки задоволення власних потреб з урахуванням можливостей своїх та інших осіб [6 СЗО 4.3.1-3]; • розуміє перспективність своєї діяльності для успішного майбутнього [6 СЗО 4.6.1-3]; • організовує власний освітній простір, раціонально розподіляє час [6 СЗО 3.4.1-1]; 	<p>Знання і навички як ресурс власного розвитку. Цінність освіти в сучасному світі. Чи можна здобувати знання за межами школи? Раціональна організація навчання. Навчальний прогрес.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Розв'язування проблемних ситуацій, пов'язаних з недостатньою кількістю знань та вмінь, необхідних для виконання певного завдання. • Обговорення проблемних питань, наприклад навіщо потрібна освіта сучасній людині або скільки і навіщо треба вчитися тощо. • Читання/перегляд відео, наприклад про незвичайні школи світу або можливості самоосвіти. • Відстеження виконання завдань щодо навчання за допомогою, наприклад, "Календаря відповідальних справ". • Ведення щоденника власних досягнень для відстеження власного навчального прогресу.

	<ul style="list-style-type: none"> • використовує допоміжні засоби для навчання, зокрема цифрові пристрої, без шкоди для здоров'я [6 СЗО 3.4.1-2]; • визначає ефективні способи засвоєння навчальної інформації [6 СЗО 3.4.1-3]; • визначає цілі власної діяльності і стратегії їх досягнення [6 СЗО 4.6.1-4]; • самостійно створює та реалізовує короткострокові плани щодо досягнення успіху, зокрема в навчанні, спорті, побуті [6 СЗО 4.3.1-2]; виявляє зацікавлення до тривалої систематичної діяльності (хобі, спорт, мистецтво, навчання тощо) та наполегливість у досягненні мети [6 СЗО 4.6.1-2]. 		<ul style="list-style-type: none"> • Розгляд та обговорення способів, технік, прийомів ефективного навчання. • Створення/реалізація короткотривалих планів щодо досягнення успіхів у навчанні. • Читання та обговорення текстів про те, як можна бути ефективним під час навчання. • Пошук інформації з різних джерел щодо можливості навчання / отримання нових корисних навичок за межами школи.
	Розділ 2. Я в спільноті		
1 год.	<ul style="list-style-type: none"> • Використовує перевірену інформацію для прийняття рішення щодо вибору повсякденної поведінки на 	Етикет під час релігійних свят у різних культурах. Основні правила поведінки під час	<ul style="list-style-type: none"> • Пошук інформації з різних джерел щодо традицій проведення релігійних свят із запропонованого переліку.

	<p>користь здоров'я, безпеки та добробуту [6 СЗО 2.3.1-1];</p> <ul style="list-style-type: none"> • визначає форми поведінки, які приносять задоволення без заподіяння шкоди власному здоров'ю і здоров'ю інших осіб [6 СЗО 3.4.1-1]; • обґрунтовує необхідність власної відповідальності за поведінку в побуті та громадських місцях [6 СЗО 1.1.1-3]; • демонструє модель безпечної поведінки згідно з інструкціями і правилами в соціальному і природному середовищі [6 СЗО 1.1.1-1]; • розрізняє складники особистого простору (інтимний, соціальний, публічний), поважає свій і чужий особистий простір під час спілкування [6 СЗО 4.4.1-4]; • розуміє взаємовплив емоційного стану, переконань, поведінки всіх учасників 	<p>релігійних свят і обрядів у друзів та сусідів. Одяг і подарунки, які відповідають події. Формули поздоровлення і відповіді. Обрядові страви.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Складання в групах колажу з основних елементів (символи, страви тощо) деяких найвідоміших свят світових релігій. • Складання переліку основних формул привітання зі святом різними мовами. • Участь у грі-симуляції відвідин різних релігійних свят. • Встановлення відповідності між обрядовою стравою і святом. • Читання та обговорення основних правил поведінки вірян під час релігійних свят і правил відвідування релігійних свят представниками інших релігій чи конфесій. • Створення посту-вітання друзів з релігійним святом у соцмережах.
--	--	---	--

	<p>спільної діяльності [6 СЗО 4.7.1-2];</p> <ul style="list-style-type: none"> • визначає відмінності між людьми як ціннісну ознаку індивідуальності [6 СЗО 4.8.1-1]; • толерантно ставиться до поглядів, переконань, інтересів і потреб інших осіб, що не загрожують здоров'ю, безпеці і добробуту [6 СЗО 4.8.1-2]; • пояснює почуття інших осіб і визнає їх право на вираження своїх почуттів [6 СЗО 4.8.2-1]. 		
1 год.	<ul style="list-style-type: none"> • Застосовує вербальні і невербальні засоби спілкування для конструктивної комунікації [6 СЗО 4.4.1-2]; • пояснює вплив спілкування на складники здоров'я, безпеки і добробуту [6 СЗО 4.4.1-1]; • розуміє взаємовплив емоційного стану, переконань, поведінки всіх учасників 	<p>Ефективна комунікація та співпраця. Ознаки ефективної комунікації. Навички ефективної комунікації: активне слухання та прояснення інформації.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Складання переліку ознак ефективної комунікації з подальшим спільним обговоренням. • Ознайомлення з основними навичками активного слухання та прояснення інформації (слухання інформаційного повідомлення вчителя/вчительки / читання тексту / перегляд відео).

	<p>спільної діяльності [6 СЗО 4.7.1-2];</p> <ul style="list-style-type: none"> • толерантно ставиться до поглядів, переконань, інтересів і потреб інших осіб, що не загрожують здоров'ю, безпеці і добробуту [6 СЗО 4.8.1-2]; • виявляє розуміння індивідуальних відмінностей інших осіб [6 СЗО 4.8.2-3]; • бере участь у груповій роботі, враховуючи індивідуальні особливості і потреби [6 СЗО 4.7.1-1]. 		<ul style="list-style-type: none"> • Моделювання різних навичок активного слухання та прояснення інформації. • Практична діяльність для тренування навичок ефективної передачі інформації, активного слухання і прояснення. • Формулювання різних видів запитань за заданою схемою. • Рольова гра на застосування навичок активного слухання та прояснення інформації. • Спостереження та самоспостереження за виявом емоцій/почуттів під час комунікації.
1 год.	<ul style="list-style-type: none"> • Виконує різні ролі в груповій роботі [6 СЗО 4.7.1-3]; • протидіє проявам тиску, агресії, маніпуляції і неповаги щодо себе та інших осіб [6 СЗО 1.2.1-1]; • ідентифікує причини та наслідки виникнення конфліктів у різних ситуаціях [6 СЗО 1.3.2-1]; 	<p>Ненасильницьке спілкування. Ознаки та особливості ненасильницького спілкування. Компоненти ненасильницького спілкування. Структура та формулювання «я-твердження».</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Обговорення, що таке ненасильницьке спілкування, які його ознаки і чому воно важливе. • Виконання практичної діяльності (вправ) на формування негативного ставлення до насильства, ненасильницької поведінки, розуміння рівності прав і недискримінації за будь-якою ознакою.

	<ul style="list-style-type: none"> • моделює ситуацію з конструктивним залагодженням конфліктів [6 СЗО 1.3.2-1]; • застосовує вербальні і невербальні засоби спілкування для конструктивної комунікації [6 СЗО 4.4.1-2]; • толерантно ставиться до поглядів, переконань, інтересів і потреб інших осіб, що не загрожують здоров'ю, безпеці і добробуту [6 СЗО 4.8.1-2]; • пояснює почуття інших осіб і визнає їх право на вираження своїх почуттів [6 СЗО 4.8.2-1]; • бере участь у груповій роботі, враховуючи індивідуальні особливості і потреби [6 СЗО 4.7.1-1]; 	Аргументування власної позиції.	<ul style="list-style-type: none"> • Ознайомлення з компонентами ненасильницького спілкування, структурою “я-твердження”. • Моделювання та аналіз практичних ситуацій і формулювання для них “я-тверджень”. • Практична діяльність для тренування навичок аргументування власної позиції з повагою до співрозмовника. • Створення постера в групі на теми мирного співжиття в колективі/спільноті/громаді.
2 год.	<ul style="list-style-type: none"> • Протидіє проявам тиску, агресії, маніпуляції і неповаги щодо себе та інших осіб [6 СЗО 1.2.1-1]; 	Як розпізнавати конфлікти та запобігати насильницьким конфліктам.	<ul style="list-style-type: none"> • Обговорення і складання переліку конфліктів, які найчастіше виникають у школі та вдома. • Створення базової карти/схеми конфлікту.

	<ul style="list-style-type: none"> • ідентифікує причини та наслідки виникнення конфліктів у різних ситуаціях [6 СЗО 1.3.2-1]; • моделює ситуацію з конструктивним залагодженням конфліктів [6 СЗО 1.3.2-2]; • застосовує вербальні і невербальні засоби спілкування для конструктивної комунікації [6 СЗО 4.4.1-2]; • розрізняє ситуації, коли силу переконання використали з позитивними чи негативними намірами [6 СЗО 4.4.1-3]; • толерантно ставиться до поглядів, переконань, інтересів і потреб інших осіб, що не загрожують здоров'ю, безпеці і добробуту [6 СЗО 4.8.1-2]; • пояснює почуття інших осіб і визнає їх право на вираження своїх почуттів [6 СЗО 4.8.2-1]; 	<p>Які конфлікти найчастіше виникають у школі та вдома? Стили поведінки в конфлікті. Ненасильницькі шляхи розв'язання конфліктів: діалог, коло порозуміння, медіація тощо.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Перегляд та обговорення медіафайлів з різними стилями поведінки в конфлікті. • Спільне формулювання ознак різних стилів поведінки в конфлікті. • Інсценізація або моделювання різних стилів поведінки в конфлікті за запропонованими ситуаціями з подальшим обговоренням. • Створення коміксу, який демонструє ситуацію з різними стилями поведінки в конфлікті. • Виконання практичної діяльності/симуляції з відпрацювання навичок конструктивного розв'язання конфліктів із застосуванням “я-твердження”, аргументування, навичок активного слухання та прояснення інформації. • Моделювання ситуації розв'язання конфлікту через участь у “Колі порозуміння”. • Ознайомлення з поняттями “медіація” та “медіатор”, “медіація ровесників”; куди можна
--	--	--	--

	<ul style="list-style-type: none"> • виявляє розуміння індивідуальних відмінностей інших осіб [6 СЗО 4.8.2-3]; • приймає рішення щодо надання самопомоги та допомоги іншим особам, звернення до інших осіб чи відповідних служб [6 СЗО 2.3.1-2]. 		<p>звернутися по допомогу, наприклад у кабінет медіації або службу порозуміння школи тощо.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Написання посту для соціальної мережі щодо конструктивної комунікації в конфлікті.
1 год.	<ul style="list-style-type: none"> • Протидіє проявам тиску, агресії, маніпуляції і неповаги щодо себе та інших осіб [6 СЗО 1.2.1-1]; • виокремлює інформацію та обговорює ситуації булінгу, зокрема кібербулінгу [6 СЗО 1.2.1-2]; • розробляє стратегію подолання булінгу, визначає джерела допомоги жертвам булінгу, звертається за допомогою до інших осіб [6 СЗО 1.3.2-3]; • аналізує причини вибору нездорової поведінки [6 СЗО 3.3.1-5]; 	<p>Булінг. Кібербулінг. Чим булінг відрізняється від конфлікту. “Коло” булінгу. Моделі поведінки під час булінгу. Що таке кібербулінг і як від нього захиститися?</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Визначення ознак та складання порівняльної таблиці за визначеними критеріями понять “конфлікт” і “булінг”. • Обговорення анімаційних історій, що містять приклади цькування. • Створення асоціативної карти/схеми/візуалізації понять “булінг”/“кібербулінг”. • Визначення із запропонованого переліку ключових ознак булінгу/кібербулінгу. • Перегляд уривків відео і їхній аналіз за допомогою схеми “коло булінгу” для визначення ролей під час булінгу. • Обговорення проблемних ситуацій, пов’язаних із

	<ul style="list-style-type: none"> • пояснює почуття інших осіб і визнає їх право на вираження своїх почуттів [6 СЗО 4.8.2-1]; • розрізняє ситуації, коли силу переконання використали з позитивними чи негативними намірами [6 СЗО 4.4.1-3]; • розуміє взаємовплив емоційного стану, переконань, поведінки всіх учасників спільної діяльності [6 СЗО 4.7.1-2]; • виявляє чуйність до осіб, які потребують допомоги [6 СЗО 4.10.1-2]. 		<p>цькуванням, та визначення причин булінгу.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Висловлення власних суджень про вплив булінгу на всіх його учасників • Генерування ідей/пропозицій для створення безпечного середовища в класі. • Наведення прикладів кібербулінгу і моделювання ситуацій щодо захисту від нього.
Розділ 3. Я в громаді: діємо разом			
2 год.	<ul style="list-style-type: none"> • Визначає відмінності між людьми як ціннісну ознаку індивідуальності [6 СЗО 4.8.1-1]; • толерантно ставиться до поглядів, переконань, інтересів і потреб інших осіб, що не загрожують здоров'ю, безпеці і добробуту [6 СЗО 4.8.1-2]; 	<p>Культура та різноманіття як ресурс для розвитку громади та країни. Якими бувають громади. У чому цінність та переваги різноманітності громади. Як жити разом в одній громаді. Як я можу підтримувати</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Створення візуального образу до поняття "громада". • Зустріч із представниками різних суспільних груп громади. • Підготовка в групах і презентація колажу "Громада, у якій я живу". • Висловлення власних суджень про культурне розмаїття та його цінність для суспільства. • Участь у симуляціях про взаємодію і комунікацію в громаді.

	<ul style="list-style-type: none"> • виявляє розуміння індивідуальних відмінностей інших осіб [6 СЗО 4.8.2-3]; • виявляє чуйність до осіб, які потребують допомоги [6 СЗО 4.10.1-2]; • виявляє чуйне ставлення до людей з особливими потребами [6 СЗО 4.8.2-2]; • бере участь у груповій роботі, враховуючи індивідуальні особливості і потреби [6 СЗО 4.7.1-1]; • розуміє взаємовплив емоційного стану, переконань, поведінки всіх учасників спільної діяльності [6 СЗО 4.7.1-2]; • встановлює нові контакти та ефективно співпрацює для досягнення результату, використовує різні засоби зв'язку [6 СЗО 4.7.1-4]; • оцінює надійність різних джерел інформації (засоби масової інформації, реклама, 	<p>і зберігати культуру моєї спільноти та громади і сприяти розвитку країни.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Укладання переліку компетентностей для успішної комунікації в багатокультурному суспільстві. • Пошук з різних джерел (наприклад, текстів, відеоматеріалів, усних свідчень, власних спостережень) історій успіху, як культурне різноманіття сприяло особистому розвитку або розвитку громади загалом. • Обговорення, як я можу підтримувати і зберігати культуру моєї спільноти і громади. • Виконання навчального проєкту "Культури нашого краю". •
--	--	--	---

	<p>соціальні мережі тощо) [6 СЗО 4.2.1-2];</p> <ul style="list-style-type: none"> • виявляє зацікавлення до тривалої систематичної діяльності (хобі, спорт, мистецтво, навчання тощо) та наполегливість у досягненні мети [6 СЗО 4.6.1-2]. 		
1 год.	<ul style="list-style-type: none"> • Визначає свої потреби, бажання, інтереси та цілі [6 СЗО 4.3.1-1]; • моделює кроки задоволення власних потреб з урахуванням можливостей своїх та інших осіб [6 СЗО 4.3.1-3]; • аналізує взаємозв'язок між потребами людини та обмеженістю ресурсів [6 СЗО 4.5.1-1]; • визначає потребу ощадливого використання ресурсів і повторної переробки вторинної сировини [6 СЗО 4.5.1-2]; • відбирає ресурси для повторної переробки [6 СЗО 4.5.1-4]. 	<p>Природне середовище як ресурс. Людина, дружня до природи. Рациональне природокористування і економія ресурсів. Повторне використання. Культура споживання і поведінка відповідального споживача/споживачки.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Складання переліку способів задоволення власних потреб без шкоди для себе та природного середовища. • Обговорення та вирішення кейсів щодо ощадливого використання ресурсів. • Презентації досвіду економії комунальних витрат у родинах. • Створення банку ідей, як можна дати "друге життя" або запропонувати нове використання власних побутових речей, щоб зменшити обсяг сміття і раціонально використовувати ресурси. • Складання переліку правил для ефективного та ощадливого візиту в супермаркет.

			<ul style="list-style-type: none"> • Створення публікації (буклета, постера, інфографіки) про правила поведінки відповідального споживача.
1 год.	<ul style="list-style-type: none"> • Обґрунтовує обмеженість ресурсів (зокрема часу, здоров'я, фінансів) [6 СЗО 4.5.1-3]; • оперує основними економічними поняттями (гроші, зайнятість, підприємництво тощо) [6 СЗО 4.9.1-1]; • розрізняє та зазначає законні джерела доходів для свого віку [6 СЗО 4.9.1-2]; • вміє раціонально розпоряджатися власними грошима [6 СЗО 4.9.1-3]; • розуміє вагу докладених зусиль дорослих для отримання доходів [6 СЗО 4.9.1-4]. 	<p>Підприємливість та ініціативність як ресурс розвитку власного добробуту і громади.</p> <p>Діяльність зі створення цінностей для інших осіб. Про що говорить приказка «Де народився – там і згодився»? Власна діяльність для успішного майбутнього та розвитку громади.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Аналіз і складання переліку можливих джерел власного доходу. • Складання за шаблоном або самостійно власного бюджету на визначений термін (день, тиждень, місяць). • Проведення інтерв'ю з батьками щодо внеску членів сім'ї в добробут родини. • Проведення та обговорення мінідослідження, яких підприємств/виробництв і послуг бракує в громаді та як цьому можна зарадити зараз чи в майбутньому. • Вербалізація емоцій, які відчуває людина, коли їй щось вдається зробити або досягти. • Участь в обговоренні на тему «Ініціативність: переваги та

			<p>ризика” з опорою на графічний організатор.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Обговорення питання “Які цінності для себе та інших я можу створити?”. • Складання портрета підприємливої людини. • Порівняння та обговорення різниці між поняттями “підприємлива людина” та “підприємець”. • Висловлення припущень щодо того, які соціальні та культурні цінності можна створити у власній громаді. • Розробка плану створення соціального чи культурного проєкту (групова робота) з подальшим його впровадженням у громаді.
2 год.	<ul style="list-style-type: none"> • Розрізняє складники особистого простору (інтимний, соціальний, публічний), поважає свій і чужий особистий простір під час спілкування [6 СЗО 4.4.1-4]; 	<p>Чим я можу допомогти іншим людям та бути корисним/корисною в громаді? Доброчинність, милосердя,</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Пояснення різниці між поняттями «волонтерство», «доброчинність», «милосердя», «меценатство» за допомогою графічних організаторів. • Пошук інформації з різних джерел і її зіставлення щодо відомих

	<ul style="list-style-type: none"> • встановлює нові контакти та ефективно співпрацює для досягнення результату, використовує різні засоби зв'язку [6 СЗО 4.7.1-4]; • толерантно ставиться до поглядів, переконань, інтересів і потреб інших осіб, що не загрожують здоров'ю, безпеці і добробуту [6 СЗО 4.8.1-2]; • пояснює почуття інших осіб і визнає їх право на вираження своїх почуттів [6 СЗО 4.8.2-1]; • вирізняє ознаки доброчинності [6 СЗО 4.10.1-1]; • виявляє чуйність до осіб, які потребують допомоги [6 СЗО 4.10.1-2]; • пояснює значення волонтерства [6 СЗО 4.10.1-3]. 	<p>меценатство. Сусідська допомога (толока). Волонтерська допомога. Підсумкове заняття</p>	<p>меценатів або благодійників регіону.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Дослідження діяльності представників волонтерського руху в Україні (робота в групах). • Зустріч із волонтерами. • Створення медіапродукту (наприклад, відеоролика, анімації, допису в соціальних мережах) для популяризації волонтерської діяльності та доброчинності в громаді. • Робота з прислів'ями про сусідську допомогу, доброчинність у різних культурах. • Обговорення кейсів щодо сусідської взаємодопомоги. • Дослідження значення поняття "толока" і його аналогів у різних культурах за допомогою різних джерел інформації (зокрема, цифрових). • Створення есе-міркування щодо можливості власної участі в наданні сусідської допомоги, волонтерському русі, доброчинності.
--	--	---	---

Додаток 1. «Культура добросусідства». Орієнтовне календарно-тематичне планування¹. 5 клас.
I півріччя²

№ з/п	Дата	Тема заняття/уроку	Рекомендована кількість годин	Фактична кількість годин	Примітка
Розділ 1. Я дорослішаю!					
1.		Вступне заняття Вступ до предмета.	0,5-1		
2.		Я – підліток/підлітка! Хто я, який/яка я, чого я прагну? Самопрезентація. Зміни, які відбуваються у моєму житті. Нові виклики в базовій школі та правила співжиття в колективі.	1–2		
3.		Я і мої особисті кордони. Право на самовираження Що таке особисті кордони? Типи та види особистих кордонів. Як обстоювати власні кордони. Вміння сказати «ні». Самовираження через поведінку і відповідальність за неї. Конструктивна та деструктивна поведінки.	1–2		

¹ Згідно з пояснювальною запискою до МНП «Культура добросусідства» учитель/вчителька може самостійно корегувати кількість часу, відведеного на кожне заняття, обирати на свій розсуд види діяльності, зазначені в програмі, чи пропонувати власні, а також може змінювати запропоновану авторами програми черговість тем. Також звертаємо увагу на необхідність узгодження деяких тем з темами інтегрованого курсу «Здоров'я. Безпека. Добробут».

² Оскільки предмет «Культура добросусідства» рекомендований до викладання в обсязі 17 годин на рік, адміністрація школи разом з учителем/вчителькою може спланувати його викладання в такий спосіб: або 1 година раз на два тижні упродовж навчального року (як вказано нижче), або ж 1 година кожного тижня упродовж одного семестру. Якщо ЗЗСО обирає викладання «Культури добросусідства» в обсязі 35 годин на рік (що не забороняється: в програмі по цій галузі максимальна кількість годин на тиждень складає 3 години), то рекомендована кількість годин може бути відповідно збільшена вдвічі.

4.		Мої сильні сторони та професії сучасного й майбутнього Як застосувати свої сильні сторони, інтереси й уподобання в професії. Хобі, яке може стати професією. Власна діяльність сьогодні для успішного майбутнього.	0,5–1		
5.		Я і мій час Як я ціную і розподіляю час. Як можна раціонально планувати та керувати часом. Для чого важливо розуміти сприйняття і ставлення до часу в різних культурах.	0,5–1		
Розділ 2. Я і моя родина					
6.		Сім'я, родичі, рід Взаємини в родині. Ставлення до батьків / осіб, що їх замінюють. Право на сім'ю. Права та обов'язки батьків / осіб, що їх замінюють, і дітей.	1		
7.		Особисті, родинні та загальнолюдські цінності Що таке «цінності» і які вони бувають? Особисті цінності. Сімейні цінності. Загальнолюдські цінності.	0,5-1		
8.		Взаємини поколінь Ставлення до старших, молодших, однолітків. Протидія домашньому насильству. Незнайомці на вулиці.	1		
9.		Підсумкове заняття	0,5		
ВСЬОГО за I півріччя					

Орієнтовне календарно-тематичне планування
5 клас
II півріччя

№ з/п	Дата	Тема заняття/уроку	Рекомендована кількість годин	Кількість годин	Примітка
Розділ 3. Я у спільноті					
10.		Ми всі різні й цим схожі Ідентичності людини. Різні люди і спільноти в моїй громаді. Ставлення до них і конструктивна комунікація.	1-2		
11.		Як допомогти собі й іншим Емоції людини. Чуйність, гуманність. Допомога іншим особам. Ставлення до тварин.	1		
12.		Ефективне спілкування Що таке ефективне спілкування. Вербальне та невербальне спілкування. Дистанція та позиції у спілкуванні. Особистий простір. Вияв індивідуальних особливостей під час спілкування. Вплив емоцій на спілкування.	1-2		
13.		Що таке конфлікт? Поняття конфлікту. Причини та джерела конфліктів.	1-2		

	Види конфліктів. Структура конфлікту. Деструктивні та конструктивні шляхи розв'язання конфліктів.			
--	--	--	--	--

Розділ 4. Різні, але рівні

14.	Улюблені страви. Здорове харчування Традиційна і сучасна кухня регіону. Здорове харчування. Застільний етикет. Як спільний прийом їжі об'єднує людей.	1-2		
15.	Особливості етнічного етикету в родині однокласників і сусідів Родинні події, на які запрошують, і події, на які можна прийти без запрошення. Одяг і подарунки, що відповідають події. Варіанти вітання, поздоровлення, співчуття. Етикетні звертання до незнайомих людей різної статі і віку. Поведінка під час святкування. Як заведено попрощатися і піти.	0,5-1		
16.	Європейський етикет: історія та сучасність Правила вітання: мовний етикет, доцільність рукостискання, обіймів, поцілунку. Особливості етикету під час пандемії. Традиції пригощання в Україні та інших країнах Європи і світу.	0,5-1		
17.	Гендерні стереотипи в різних культурах Стать і соціальні ролі (гендер). Стереотипи щодо поведінки та ставлення до жінок і чоловіків у різних культурах. Важливість гендерної рівності.	0,5-1		
16	Підсумкове заняття	0,5-1		
	ВСЬОГО за II півріччя			
	ВСЬОГО за 202__ - 202__ навчальний рік			

Додаток 2. «Культура добросусідства». Орієнтовне календарно-тематичне планування³. 6 клас⁴.

Викладання упродовж семестру

№ з/п	Дата	Тема заняття/уроку	Рекомендована кількість годин	Фактична кількість годин	Примітка
Розділ 1. Я, моя індивідуальність і безпека					
1.		Вступне заняття	0,5-1		
2.		Мій приватний інформаційний простір Мої особисті щоденники. Особисті архіви. Блогінг. Сторіз. Селфі. Фотографії. Добросусідність у використанні інформації. Захист приватного інформаційного простору.	1-2		
3.		Зовнішні вияви індивідуальності: одяг, зачіски, косметика Традиційний і сучасний костюм населення України і регіону зокрема. Сучасна молодіжна мода. Прикраси. Зачіски. Фарбування волосся, використання декоративної косметики – корисно чи шкідливо? Корисні піктограми і позначки на одязі.	1-2		

³ Згідно з пояснювальною запискою до МНП «Культура добросусідства» учитель/вчителька може самостійно корегувати кількість часу, відведеного на кожне заняття, обирати на свій розсуд види діяльності, зазначені в програмі, чи пропонувати власні, а також може змінювати запропоновану авторами програми черговість тем. Також важливим є узгодження деяких тем з темами інтегрованого курсу «Здоров'я. Безпека. Добробут».

⁴ Оскільки предмет «Культура добросусідства» рекомендований до викладання в обсязі 17 годин на рік, адміністрація школи разом з учителем/вчителькою може спланувати його викладання в такий спосіб: або 1 година раз на два тижні упродовж навчального року, або ж 1 година кожного тижня упродовж одного семестру. Якщо ЗЗСО обирає викладання «Культури добросусідства» в обсязі 35 годин на рік, то рекомендована кількість годин може бути відповідно збільшена вдвічі.

4.		Ресурси і потреби людини Потреби людини. Ресурси відновні і невідновні, природні, матеріальні, духовні. Зовнішні та внутрішні ресурси особистості. Співчуття та взаємопідтримка як ресурс.	0,5-1		
5.		Моє безпечне дозвілля. Гра Варіанти проведення дозвілля. Безпечний і корисний відпочинок на природі та вдома. Гра як засіб згуртування колективу і навчання нових навичок. Комп'ютерні ігри – користь і небезпека віртуальної реальності	0,5–1		
6.		Знання і навички як ресурс власного розвитку Цінність освіти в сучасному світі. Чи можна здобувати знання за межами школи? Раціональна організація навчання. Навчальний прогрес.	0,5-1		
7.		Підсумкове заняття	0,5		
Розділ 2. Я в спільноті					
8.		Етикет під час релігійних свят у різних культурах Основні правила поведінки під час релігійних свят і обрядів у друзів та сусідів. Одяг і подарунки, які відповідають події. Формули поздоровлення і відповіді. Обрядові страви.	1		
9.		Ефективна комунікація та співпраця Ознаки ефективної комунікації. Навички ефективної комунікації: активне слухання та прояснення інформації.	1-2		
10.		Ненасильницьке спілкування	1-2		

		Ознаки та особливості ненасильницького спілкування. Компоненти ненасильницького спілкування. Структура та формулювання «я-твердження». Аргументування власної позиції.			
11.		Як розпізнавати конфлікти та запобігати насильницьким конфліктам Які конфлікти найчастіше виникають у школі та вдома? Стилi поведінки в конфлікті. Ненасильницькі шляхи розв'язання конфліктів: діалог, коло порозуміння, медіація тощо.	1-2		
12.		Булінг. Кібербулінг Чим булінг відрізняється від конфлікту. «Коло» булінгу. Моделі поведінки під час булінгу. Що таке кібербулінг і як від нього захиститися?	0,5-1		
13.		Підсумкове заняття	0,5		
Розділ 3. Я в громаді: діємо разом					
14.		Культура та різноманіття як ресурс для розвитку громади та країни Якими бувають громади. У чому цінність та переваги різноманітності громади. Як жити разом в одній громаді. Як я можу підтримувати і зберігати культуру моєї спільноти та громади і сприяти розвитку країни.	1-2		
15.		Природне середовище як ресурс. Людина, дружня до природи Раціональне природокористування і економія ресурсів. Повторне використання. Культура споживання і поведінка відповідального(-ї) споживача/споживачки.	0,5-1		
16.		Підприємливість та ініціативність як ресурс розвитку власного добробуту і громади Діяльність зі створення цінностей для інших осіб.	1-2		

		Про що говорить прислів'я «Де народився – там і згодився»? Власна діяльність для успішного майбутнього та розвитку громади.			
17.		Чим я можу допомогти іншим людям та бути корисним/корисною в громаді? Доброчинність, милосердя, меценатство. Сусідська допомога (толока). Волонтерська допомога.	1–2		
18.		Підсумкове заняття	0,5–1		
	ВСЬОГО за 202__ - 202__ навчальний рік				